

K. NOREL

De tiende mei In het leven van Jan Berend Koelewijn

Jan Berend Koelewijn was boer aan den Eemdijk. De Eem stroomde langs zijn erf en het water van de Zuiderzee bespoelde zijn verse weiden. Eemdijk is een eenzaam oort. Spakenburg en Bunschoten zijn ver en verder nog is Baarn op de hooge gronden. Maar in de oogen van Jan Berend Koelewijn is Eemdijk een goed oort. Malsch zijn de weiden en vet is het vee, het is een land van melk en boter. En hier woont een volk, waarvan de harten der kinderen zijn naar de vadersen.

Hieronder verstaat Jan Berend Koelewijn niet, dat de meisjes evenals haar moeders lange rokken dragen, gebloemde en stijf gestreken schouderkappen en gehaakte mutsjes, en dat de jongens gelijk hun vaders bonte boezeroentjes hebben. Jan Berend Koelewijn verstaat hieronder dat de menschen van Eemdijk wandelen in de wegen des Heeren, dat het Woord een lamp voor hun voeten en een licht op hun pad is, en dat zij mijden de genietingen der wereld. Op de hooge gronden, daar is de wereld ingedrongen. Daar wordt gedanst en gespeeld; daar lokken schouwburg en bioscoop; daar is veel wuft vermaak. Van den Eemdijk evenwel blijft de verleiding verre.

Aan den Eemdijk is Jan Berend Koelewijn's koninkrijk. Hier staat zijn hoeve en hier graast zijn vee op zijn eigen weiden. Hij heeft nooit veel behoefte gehad dat koninkrijk te verlaten. En bij het ouder worden begeert hij dat minder dan ooit. Als hij een dag naar de stad ter markt is geweest dan hunkert hij ernaar om weer aan den dijk terug te zijn en als hij staat op zijn erf met aan zijn eene hand het blanke

water van de Eem en aan den anderen kant de malsche weiden met het bonte vee, dan zwelt zijn hart van vreugde. Dit is zijn goede land.

Er zwerven booze geruchten langs de Eem. Men spreekt van oorlog. Hij woedt in Europa; hij bedreigt Nederland. Wanneer het oorlog wordt zal, zegt men, het gebied van de Eem strijdtoneel worden. Dan zullen de bewoners van Eemdijk moeten vluchten.

Wanneer men spreekt van oorlog, dan knikt Jan Berend Koelewijn instemmend. Dit is naar de Schrift. 'Er zullen komen oorlogen en geruchten van oorlogen, maar nog is het einde niet. Doch als men het heeft over oorlog aan den Eemdijk dan wil hij daar niet aan. Oorlog in Nederland. Er is nooit oorlog in dit land geweest, gedurende zijn leven niet en gedurende het leven van zijn vader en zijn grootvader ook niet. Alleen zijn overgrootvader wist nog te vertellen van oorlog. Hij was een kind in den Franschen tijd. In '14 was het toch ook goed gegaan. En dan, gesteld dat er oorlog kwam, hoe zou die dan Eemdijk bereiken, zoo diep in het land, zoo veilig aan de Zuiderzee?

Jan Berend Koelewijn liet de jonge boeren praten over deze dingen, hij liet hen met hun kranten en hij zocht zelf den Bijbel of een ouden schrijver op. Daarin vond hij troost voor aijn hart; dat is beter dan de bekommernissen dezer wereld.

Er kwamen briefjes van het gemeentehuis. Het waren regelingen aangaande de vlucht voor de menschen en voor het vee. Jan Berend legde ze eerst aan kant. Toen

hij ertoe gemaand werd vulde hij ze .in, maar hij deed het onwillig, en toen hij ze aan den bode overreikte, zei hij: Dat die jongens op het gemeentehuis wat willen spelen is tot daaraan toe, maar wij moeten ze de kost geven, zie je. Dit gaat van onze centen.

En hij wandelde over zijn erf, en hij keek naar zijn weiden en zijn vee, en naar zijn boerderij, welks rieten dak schuil ging tusschen de ontlukende bloesem van de pereboomen, en naar den hoogen lentehemel, blauw en doortinteld van het voorjaarslicht. En hij kon hei zich niet voorstellen dat deze plaats er niet meer zou zijn en dat dit vee hier niet meer zou weiden. En hij lachte om de bange vrees van zooveel menschen. Toen is er even een moment van twijfel in de ziel van Jan Berend Koelewijn geslopen. Hecht je je nu niet teveel aan aardse dingen? vroeg een stem. Ben je niet al te zeer verzekerd van je aardsch bezit? Ben je niet te trotsch op deze groote boerderij en op dezen mooien veestapel? Een oogenblik kwam de gedachte aan Nebukadnezar naar boven. Is dit niet het groote Babel dat ik gebouwd heb? Maar Jan Berend Koelewijn kon dat verdringen. Beleed hij niet dat hij uit genade dit goede land van zijn God ontvangen had, en dat al hetgeen hij in zijn leven had gewonnen onverdiende zegeningen waren? Bijbelteksten kunnen soms conscientiestoppers zijn.

* * *

In den nacht van den negenden op den tienden Mei, wordt Jan Berend Koelewijn door zijn vrouw gewekt. „Luister Berend, luister." Jan Berend hoort niets en hij wil slapen. Maar Geertje stoot hem nog eens aan: „Luister dan toch; er zijn vlieg-machines." „Die zijn er zoo vaak," gromt Berend en hij trekt de dekens hooger op om niet te hooren. Geertje's sidderende hand grijpt zijn arm. Hij voelt hoe haar heele lichaam been van angst. „Houd je

toch kalm," bestraft hij haar, maar zijn eigen rust begint thans ook te wankelen. Het geronk is zoo zwaar en het keert zoo veelvuldig weer. Zoo druk hebben de vliegers van Soesterberg nog nooit boven Eemdijk gevlogen. Zou het toch? Zou dit de oorlog zijn? Zou dit beteekenen dat het onheil toch over Nederland en over den Eemdijk zal komen? Het geronk verflauwt en sterft tenslotte weg. Jan Berend Koelewijn legt zijn hoofd weer rustig op het kussen en bij Geertje houdt het beven op. Zij sluimeren beiden in. Dan... Er daveren harde knallen. De grond dreunt; het huis schudt. De beide menschen in de bedstee vliegen overeind. In het jonge licht van den vroegen lentedag ziet Jan Berend rook opstijgen van ontplofte bommen, ziet hij een vliegtuig fladderend neerstorten in de weiden. Hij ziet den oorlog aan den Eemdijk voor zijn oogen.

** *

Op dit oogenblik zijn bij Jan Berend Koelewijn alle zekeringen stukgeslagen. Wat beteekent nu langer zijn mooie boerderij, wat heeft hij aan zijn vette weiden en zijn best beslag? Zijn koninkrijk aan den Eemdijk is plotseling ineengestort. Het is oorlog. Hier slaan bommen in; ginds komt een vliegtuig neer. Straks komt het water al zijn akkers overstroomden. Zijn vee moet weg; zijn hoeve moet verlaten worden; hij en Geertje moeten vluchten om huns levens wil. Jan Berend Koelewijn is anders steeds de sterkste. Hij is de man, die de lakens uitdeelt in huis en op het erf. Hij is koning in zijn koninkrijk. Maar vandaag kan hij niet denken en kan hij nauwelijks loopen. De oude knecht moet op eigen gelegenheid het vee uit de weide halen om het weg te drijven.

Geertje moet het allernoodigste in een bonten bultzak pakken, en Theun, de jongen, moet Bles voor de kar spannen en niet alleen de vrouw, maar ook de boer, die anders, altijd zoo kwiek op den wagen

springt en steeds met eigen hand het paard ment, op den wagen helpen. Hij leunt nu wezenloos tegen het bonte tijk van den bultzak, en hij weet ternauwernood wat er met hem gebeurt. Hij hoort een donker rommelend geluid en hij kijkt angstig naar de lucht of er weer vliegtuigen zijn. Maar het is het water, dat zich uit de Eem over het land stort, dat het peil in de slooten doet rijzen zoodat het reeds gelijk staat met het maaiveld en dat aanstonds de weiden blank zal zetten en zijn huis zal binnenstroomen. Jan Berend Koelewijn is zeer verslagen nu zijn koninkrijk in puin stort en verdrinkt. Willoos schuift hij op, wanneer men hem zegt plaats te maken voor een oude vrouw, die niet meer loopen kan, en even willoos schuift hij verder op als er ook nog een kreupel kind op den wagen wordt getild. Op den weg van Eemdijk naar Spakenburg gaan vluchtelingen voor en achter den wagen; te Bunschoten stapt het paard temidden van een dichte schare. Want al de inwoners van deze dorpen moeten vluchten. Duizend klompen klepperen; in rood- en blauw-bont beddetijk wordt de have weggedragen. Het is een uittocht als die der kinderen Israëls uit Egypte. Alleen dit is geen blijde doch een bange uittocht, het is een vlucht voor het geweld van den oorlog.

De haven ligt vol booten om de vluchtelingen op te nemen. Het zijn groote witte booten met breede dekken en veel spiegelglas, die 's zomers toeristen plegen te vervoeren. Nooit zijn deze booten zoo vol geweest en hebben ze zulk een bonte schare aan boord gehad als nu. De fleurige zomerkleding van trekkers en kampeerders kan niet halen bij de bonte kleederdracht van Bunschoter en Spakenburger vrouwen met haar kleurige schouderkappen, die als vliedervleugels zijn, haar roode doeken op borst en rug en haar bonte gordels. Zelfs in de ellende van dezen boezen dag, hebben de vrouwen de

kleurige mouwen aangesperd en haar haar opgemaakt naar de wijze van het dorp, zoodat een dikke toef uit het gehaakte mutsje kuift. Een vreemdeling in Jeruzalem, die dit op een afstand ziet, moet denken aan een feest.

Een feest... ach, het is een bange vlucht. Een vlucht, die zich echter zonder kermen of klagen voltrekt. Hoe berustend is dit volk; hoe heeft het zonder morren of stenen zijn huis en have verlaten en trekt het werwaarts de regeering het zendt. Jan Berend Koelewijn zit met verstarde oogen op zijn wagen en laat zich willoos voeren, waarheen Theun hem leidt. Hij laat zich van den wagen helpen en strompelt over de loopplank naar een hoekje van het dek. Hij merkt niet dat het dek volloopt met vrouwen en kinderen; hij voelt niet eens hoe een jongen op zijn teenen trapt. Hij weet niet dat de touwen van de boot zijn losgeworpen, dat de schroeven zijn gaan malen en dat de boot de haven uit en naar zee gegleden is. De boer van Eemdijk zit hier als versteend.

Er dreunt een zware slag; achter het dorp schiet een felle vlam omhoog, gevolgd door grauwe wolken; men hoort een dof gerommel als van stortend puin.

Jan Berend Koelewijn schrikt hierdoor op uit zijn verdooving. „Het is het gemaal,” zeggen mannen om hem heen, „het gemaal dat opgeblazen wordt.” Maar Jan Berend Koelewijn gelooft dit niet. In die richting ligt zijn boerderij. Het is zijn hoeve, die vernield wordt; het is zijn koninkrijk, dat thans totaal in puin gestort is.

Hij steunt, een dof geluid wringt uit zijn keel. Verdooft en versuft zinkt hij tegen de leuning van de bank. Hij heeft geen besef hoe lang zij varen. Het kan hem niet schelen ook. Zijn koninkrijk aan den Eemdijk is in puin gestort. Hij heeft niets meer en hij begeert niets meer.

Tegen den avond valt de boot een haven binnen. Zij varen langs een dikke haventoren en zij hooren zilveren klanken van een klokkenspel. In een kleine Hollandse stad is de boot binnengelopen en met deze boot een heele vloot van schepen. Deze stad biedt herberg aan de vluchtelingen uit drie dorpen. Geertje helpt Jan Berend op te staan van de plaats waar hij al de uren van de reis als een steenen blok gezeten heeft. Stram en strompelend volgt hij haar. Als een schaap in een kudde loopt hij door de schemerige straten van de stad temidden van een groote stoet. Men brengt deze schare in een oude kerk. De klompen klinken hol op de zerken van de graven. Het laatste licht van den droeven dag glimt zacht in de glimmende pijpen van het orgel. Hier moeten de vluchtelingen wachten tot hun een verblijf zal worden aangewezen bij de burgers van de stad.

De schaduwen van den nacht spreiden zich, ze vullen de gewelven boven de machtige pilaren, ze overhuiven de schare, bange zielen in het kerkgebouw. De zachte weerschijn in de orgelpijpen dooft. Licht mag niet ontstoken worden, want ook boven deze stad ronken vreemde vliegtuigen. Alleen op de koperen kandelaar voor de preekstoel brandt een kleine kaars. Haar licht flonkert in het koper van den kandelaar en van een lezenaar, het beschijnt den kansel., het belicht een gebeeldhouwd paneel van den preekstoel. Dat paneel stelt voor de wonderbare spijziging. De uren verstrijken; de nacht kruipt voorbij. Er worden telkens vluchtelingen weggehaald uit de donkere kerk om naar een huis gebracht te worden. Maar Jan Berend Koelewijn en Geertje worden niet geroepen.

Zij zitten in een hooge bank recht tegenover den preekstoel, dicht bij de kaars, wier gouden licht valt op het paneel, waarop de Heiland brood geeft aan de

schare. Het is kil in de kerk. De koude van den Meinacht straalt uit de blauwe zerken en kruipt bij de lijven van de vluchtelingen op. Jan Berend Koelewijn merkt het niet. Hij heeft dezen dag haast niets bewust beleefd. Het is alles een zware droom geweest.

Hij ziet alleen het paneel van den preekstoel in het licht van de kaars, daar kan hij zijn oogen niet afhouden. De Heiland staat daar en hij deelt brood uit aan hungerigen, die niets bezitten. En die hungerigen eten. Jan Berend Koelewijn bezit ook niets. Zijn land is verdrongen en zijn hoeve ligt plat en zijn vee is weggevoerd. De Heiland wil ook hem brood geven. Brood voor zijn lichaam en brood voor zijn ziel. Indien hij dat maar aannemen wil. Indien hij maar ziet op Jezus alleen...

Het is of het paneel van den preekstoel gaat leven in het licht, van de flonkerende kaars. Het is of de Heiland zijn zegenende handen naar hem uitstrekt: „Kom, Jan Berend Koelewijn, kom! Je koninkrijk aan den Eemdijk is in puin gestort, maar Ik geef je een ander Koninkrijk, niet met handen gemaakt, doch eeuwig in de hemelen." Een looden last glijdt van Jan Berend Koelewijn af, een zware schemer wijkt van voor zijn oogen. Zijn doffe geest wordt weer helder. Hij strekt zijn handen uit: „Heere Jezus, ik kom!" Geertje schrikt op uit een lichten dommel. „Was er wat, man, werden we geroepen?" Hij zit nu rechtop met wijdopen oogen. Hij ziet naar den Heiland met de zegenende handen en zijn hart is bereid.

En wanneer eindelijk een menschenstem in de donkere kerk zijn naam roept, staat hij op. Hij neemt den zwaren. bultzak op zijn rug; hij neemt zijn doodvermoede vrouw aan den arm, en zij beiden volgen een vreemde door de stikdonkerë straten der verduisterde stad. Vliegtuiggeronk verschrikt hem nu niet; een barsch commando uit de duisternis schokt hem niet;

hij rilt niet als hij bij het blauwe licht van een zaklantaarn de tromp van een geweer op zijn borst gericht ziet.

Want hij ziet steeds voor zich Het paneel in den preekstoel met den zegenenden Heiland.

In het holst van den nacht gaat de deur van een woning voor hen open. De vluchtelingen worden gespijst en gelaafd. Er ligt een bed voor hen gespreid. Voor zij zich ter ruste leggen vouwen zij beiden hun handen en Jan Berend Koelewijn bidt: „Heere, heb dank, Uwe genade is ons genoeg!”